

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาความพร้อมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ: กรณีศึกษาหมู่บ้านป่าสักงาม หมู่ 1 ตำบลลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่
ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาเชิงพรรณนาในการศึกษา (Describe Study) โดยมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

- 3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล
- 3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบ
ผู้วิจัยได้คัดเลือกประชากรที่จะศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านป่าสักงาม เพื่อมุ่งศึกษาความพร้อมของชุมชนในการจัดการ
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และความพร้อมของชุมชนในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ ทำให้ผู้ศึกษาต้องวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ อย่างรอบด้าน เพื่อวิเคราะห์ความพร้อมของ
ชุมชนในการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของชุมชน
หมู่บ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย ข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมตาม
วัตถุประสงค์ของการศึกษาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงศึกษาข้อมูลจาก 2 แหล่ง ได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ และ
ข้อมูลทุติยภูมิดังนี้

1. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ

แหล่งข้อมูลปฐมภูมิในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ข้อมูลที่จะจัดเก็บรวบรวมโดยตรง
จากประชากรตัวอย่างที่กำหนดทั้งจากประชากรภายในชุมชน และบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและ
เอกชน

2. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิในการศึกษารั้งนี้ ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลที่เป็นสิ่งพิมพ์เอกสาร หนังสือ ฯลฯ จากห้องสมุดของสถาบันการศึกษาเอกสารหรือตำราที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ข้อมูลสถิติที่จัดเก็บรวบรวมไว้โดยหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ห้องสมุดศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ห้องสมุดโรงเรียนบ้านป่าสักงาม องค์การบริหารส่วนตำบลลงเหนือ ที่ว่าการอำเภอคอยสะเกิด รวมทั้งข้อมูลจากการประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชุมชนเครือข่ายหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษารั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงได้คัดเลือกประชากรในการศึกษารั้งนี้แบบเฉพาะเจาะจง เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) โดยเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของหมู่บ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย

3.2.1 ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ตัวแทนกลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่า กลุ่มผู้ให้บริการการท่องเที่ยว กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และตัวแทนร้านค้าชุมชน จำนวน 15 คน

3.2.2 ผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความชำนาญด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย ด้านสมุนไพร ด้านป่าไม้ ด้านพรรณพืชและสัตว์ป่า ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ด้านประวัติศาสตร์ในชุมชนบ้านป่าสักงาม จำนวน 5 คน

3.3.3 เจ้าหน้าที่จากส่วนราชการและองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนบ้านป่าสักงาม ประกอบด้วย ครูบ้านป่าสักงาม ผู้แทนจากโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ตัวแทนองค์กรพัฒนาชุมชน ได้แก่ คณะทำงานปฏิบัติงานร่วมพัฒนาชนบท ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย ทหาร จำนวน 5 คน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ ประกอบด้วย การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการกำหนดหัวข้อเรื่องสอบถามพูดคุยอย่างกว้าง ๆ และสามารถที่จะสอบถามในเชิงลึกได้ทันทีเมื่อพบข้อมูลที่น่าสนใจและตรงกับประเด็นที่กำลังทำการศึกษา โดยมี

แนวคำถามแบบนำสัมภาษณ์ เพื่อให้ผู้ถูกถามได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นด้วยตนเอง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การสังเกต

ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลดังนี้

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมกับเวทีการพัฒนาโครงการจัดทำระบบข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ศึกษา ซึ่งมีคณะทำงานจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (ดูจากภาคผนวก ข) เป็นผู้ดำเนินงานจำนวน 3 ครั้ง และการร่วมประชุมกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 2 ครั้ง

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเนื่องจากผู้ศึกษาได้เข้าไปเยี่ยมชมและพักค้างคืนในหมู่บ้านเป็นประจำ เช่น พักในค่ายสิ่งแวดล้อมร่วมกับกลุ่มนักท่องเที่ยว และร่วมกับกลุ่มหมู่บ้านเครือข่ายของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ ในการอบรมการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพัฒนา และบางโอกาสได้เข้าพักในบ้านพักของชาวบ้าน ซึ่งมีความไว้วางใจ ทำให้ผู้ศึกษาได้สังเกตพฤติกรรมการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน รวมทั้งเพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและทำแผนที่ของชุมชน โดยผู้ศึกษาได้เข้าไปมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในบางกิจกรรม ว่าชุมชนนี้มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เพียงใด

2. การสัมภาษณ์

ในการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาจะสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องตามแนวคำถามที่ได้เตรียมไว้ ตามประเด็นคำถาม ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview)

โดยผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในส่วนของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ในช่วงแรกใช้วิธีการสอบถามจากแหล่งข้อมูลที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นคนเล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงและเรื่องราวต่างๆ ของหมู่บ้านได้อย่างน่าเชื่อถือ ชัดเจน หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบจากชาวบ้านคนอื่นๆ ว่ามีความถูกต้องมากน้อยแค่ไหน แล้วนำเรื่องราวมาวิเคราะห์ประมวลภาพรวมของชุมชน ตลอดจนสอบถามถึงรูปแบบในการเริ่มก่อตั้งของกลุ่มอาชีพต่างๆ ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่า กลุ่มเยาวชนให้บริการด้านท่องเที่ยว กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น สถานการณ์ด้านท่องเที่ยวในปัจจุบัน สภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตลอดจนการหาแนวทางเลือกในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมให้มีรูปแบบตามความต้องการของชุมชน โดยจะสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำกลุ่มอนุรักษ์ ประธานกลุ่มแม่บ้าน ตัวแทนกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ตัวแทนกลุ่มเยาวชน และ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ /องค์กรเอกชนที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วจึงถามบุคคลอื่น ๆ

3. การสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่มเป็นการคัดเลือกเฉพาะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ เพื่อที่จะได้ข้อมูลแนวคิดและแนวทาง อันจะทำให้ผู้ศึกษาได้รู้ถึงความรู้สึก การรับรู้ ความคิดเห็น รวมทั้งพฤติกรรมตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมของชุมชน ซึ่งค่อนข้างจะละเอียดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งในการสนทนากลุ่มแนะนำ บุคคลที่เป็นแกนนำของแต่ละกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้

- ประธานกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่า ทำหน้าที่ในการจัดการด้านท่องเที่ยวในชุมชน
- ประธานกลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่ประกอบอาหารให้กลุ่มนักท่องเที่ยว
- ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ประสานงานในการดำเนินพื้นที่
- ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต้อนรับและประสานงานภายในชุมชน
- ตัวแทนกลุ่มผู้นำเยาวชน ให้ข้อมูลการติดต่อประสานกลุ่มอนุรักษ์ป่า
- ตัวแทนกลุ่มให้บริการการท่องเที่ยว ประธานงานกลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์ป่า

เนื่องจากผู้ศึกษาสังเกตกลุ่มตัวแทน พบว่า ภายในกลุ่มมีบทบาทแตกต่างกัน บางกลุ่มเมื่ออยู่รวมกันจะไม่แสดงความคิดเห็น จึงทำให้ผู้ศึกษาต้องเข้าไปร่วมสนทนาในขณะที่มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมของแต่ละกลุ่มหลายครั้ง และคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกันของกลุ่มต่าง ๆ ตามสภาพของพื้นที่ โดยกำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่มไว้ดังนี้

1. สภาพพื้นที่และจำนวนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนมีหรือไม่เป็นอย่างไร
2. มีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่อย่างไร
3. พอใจหรือไม่กับสภาพที่เป็นอยู่ที่จะจัดเตรียมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ท่านพอใจหรือไม่ เพราะอะไร
4. ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ คือใคร
5. สภาพปัญหาที่พบในกลุ่มของตนเองคืออะไร
6. อนาคตต้องการให้รูปแบบการท่องเที่ยวของหมู่บ้านเป็นอย่างไร

เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ขีดความสามารถตามความพร้อมของชุมชน โดยวิธีการ SWOT Analysis จากนั้นจึงเชิญหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ โดยการจัดเวทีประชุม เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นต่อข้อมูลที่

ศึกษา เพื่อชี้ประเด็น สารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความพร้อมที่จะจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนว่าอยู่ในระดับใด เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผน และกำหนดแผนนโยบาย และทางเลือก พร้อมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านป่าสักงามต่อไป

3.4 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล ผู้ศึกษาจะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation) กล่าวคือ การตรวจสอบในด้านของบุคคลที่ต่างกัน เวลาที่ต่างกัน สถานที่ที่ต่างกัน และตั้งเคราะห์ภาพรวมของความพร้อมในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาแยกแยะประเภท จัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการวิเคราะห์ การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์จะกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ทำการวิจัย พร้อมกับพิจารณาถึงความพอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยการเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการศึกษา นอกจากนั้นในทุก ๆ ครั้งของการจัดเวทีพูดคุยกับชาวบ้าน ผู้ศึกษาพยายามตั้งคำถามให้ชาวบ้านช่วยกันคิดวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ทัศนะของคนภายในชุมชน และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วย ในระหว่างการรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ปรึกษากับผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ตลอดจนเพื่อนร่วมงานและอาจารย์ที่ปรึกษา ทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือว่าการตรวจสอบข้อมูลอีกชั้นหนึ่ง ผู้ศึกษาได้ใช้เวลาทำการวิจัยดังกล่าวจนแน่ใจว่า ข้อมูลที่ได้สามารถที่จะตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยถึงความพร้อมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร สิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความพร้อมการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ภายใต้บริบทของชุมชน

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ทำโดยการนำบริบทและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนมาพิจารณา โดยการทบทวนจากเอกสารและขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวและการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อวิเคราะห์ว่าชุมชนมีความพร้อมด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความพร้อมในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหรือไม่ อย่างไร